

Klassrum och kvinnokamp

– En undersökning av lärarinnors politiska och sociala engagemang i Linköping

---

Alicia Eriksson

Irma Kron

Handledare: Sofie Lindeberg

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
2. Syfte	5
2.1 Frågeställningar	4
3. Avgränsningar och metod	6
4. Källmaterial	8
5. Forskningsläge	11
6. Bakgrund	14
7. Undersökning	18
7.1 Lärarinnornas sociala och politiska engagemang	17
7.1.1 Eva Hanzén	17
7.1.2 Jenny Wallerstedt	21
7.2 Lärarinnornas bakgrund	27
7.2.1 Eva Hanzén	27
7.2.2 Jenny Wallerstedt	28
8. Avslutning	31
8.1 Vilken roll hade lärarinnorna i politiska och sociala föreningar och vilka intressefrågor drev de?	30
8.2 Hur kan lärarinnornas utbildningsbakgrund ha påverkat deras politiska och sociala engagemang?	32
9. Sammanfattning	35
10. Referenslista	36
10.1 Källmaterial	35
10.3 Digitala källor	37
10.2 Litteratur	39

1. Inledning

“Även den flyende soldaten har sin del i stridens utgång; den som ej är med, den är emot och lägger hinder i vägen för ett arbete, av vars frukter dock alla vilja njuta”.¹ Så säger Jenny Wallerstedt, en av lärarinnorna vid Linköpings elementarläroverk för flickor, vid Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtts årsmöte år 1909. Med dessa ord framhäver Wallerstedt att varje handling, eller brist därpå, har betydelse för i vilken riktning samhället utvecklas. Uttalandet speglar tidens rösträttskamp, en kamp som fördes framåt av politiskt och socialt engagerade kvinnor, ofta lärarinnor, som kämpade för sina egna och andras rättigheter.

Kring sekelskiftet 1900 var många yrkesverksamma lärarinnor engagerade i sociala och politiska frågor. Många av lärarinnorna som arbetade i flickskolorna var engagerade i kvinnofrågor och drivande i kampen om kvinnlig rösträtt.² Ett känt exempel är det värmländska författarinnan Selma Lagerlöf, som var lärarinna vid Landskronas elementarläroverk för flickor mellan åren 1885–1895 och som senare blev en förgrundsgestalt för kampen om kvinnlig rösträtt i Sverige.³ Det finns flera nationella exempel som tyder på en koppling mellan lärarinneyrket och socialt samt politiskt engagemang, vilket denna undersökning kommer studera i Linköping.

År 1868 öppnade Linköpings elementarläroverk för flickor på privat initiativ. Så småningom kommunaliserades skolan och bytte namn 1934 till Kommunala flickskolan i Linköping. Sedan 1964 har skolan gått under namnet Elsa Brändströms skola. Inledningsvis styrdes skolans arbete av en föreståndarinna och lärarkåren bestod till övervägande del av kvinnor.⁴ År 1919 var 24 lärarinnor anställda vid Linköpings elementarläroverk för flickor och i denna

---

¹ Centralstyrelsens protokoll LKPR (1909), De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:1 (1902-1915), bild-id 40001252_00186. Riksarkivet (RA).

² Sofia Persson, “Läraryrkets uppkomst och förändring: En sociologisk studie av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen i Sverige ca. 1800-2000”, doktorsavhandling, Göteborgs universitet (Göteborg 2008), s. 253

³ Ying Toijer-Nilsson, “Selma O L Lagerlöf”, *Svenskt biografiskt lexikon*, u.å., <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/Artikel/7193#/sbl/Mobil/Artikel/10922>> (hämtad: 2024-10-31).

⁴ Gunilla Elvör, “Linköpings elementarläroverk för flickor”, *Digitalt museum*, 2024, <<https://digitaltmuseum.se/0211814293079/linkopings-elementarlaroverk-for-flickor>> (hämtad: 2024-09-21).

Uppsats undersöks det politiska och sociala engagemang som två av dessa lärarinnor ägnade sig åt.

2. Syfte

Syftet med denna uppsats är att belysa samband mellan yrkesverksamma lärarinnor, deras utbildningsbakgrund samt socialt och politiskt engagemang, i en tid då kvinnans roll inom läraryrket förändrades och då den påbörjade demokratiseringsprocessen påverkade samhället. Syftet uppnås genom att undersöka två verksamma lärarinnor som var engagerade i föreningar och lokalpolitik under 1900-talets inledande decennier. Genom att studera protokoll från föreningar och politiska organ kan slutsatser dras om kvinnornas engagemang.

2.1 Frågeställningar

För att uppnå syftet utgår undersökningen från följande frågeställningar:

- Vilken roll hade lärarinnorna i politiska och sociala föreningar och vilka intressefrågor drev de?
- Hur kan lärarinnornas utbildningsbakgrund ha påverkat deras politiska och sociala engagemang?

3. Avgränsningar och metod

För att undersökningen skulle kunna genomföras krävdes vissa avgränsningar. Vi valde att undersöka kvinnor som utbildade sig till lärarinnor under 1800-talets slut och som därmed praktiserade lärarinneyrket de inledande decennierna av 1900-talet vilket var en särskilt viktig tid för kvinnorörelsen. Undersökningen avgränsades till att undersöka två lärarinnor som var anställda vid Linköpings elementarläroverk för flickor år 1919. Genom att rikta in sig på ett specifikt läroverk får man djupare förståelse anpassad efter de lokala förutsättningarna i Linköping. Avgränsningen till 1919 gjordes utifrån att vi hittade två kvinnor som tidigare forskning fastställt var aktiva inom olika föreningar i Linköping, Eva Hanzén och Jenny Wallerstedt.⁵ Eftersom vi undersökte ett flertal arkiv valde vi att avgränsa oss till fyra föreningar och politiska organ där lärarinnorna varit aktiva. Dessa föreningar är: Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt, Fredrika Bremer-förbundet, stadsfullmäktige samt fattigvårdsstyrelsen. Undersökningen av lärarinnornas sociala och politiska engagemang i föreningarna avgränsades till årtiondena innan 1920. Med tanke på det tillgängliga arkivmaterialet och den information som framkom i undersökningen kom Fredrika Bremer-förbundet att undersökas från 1903 och Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt från år 1909. Deras engagemang i stadsfullmäktige samt fattigvårdsstyrelsen undersöktes från och med kvinnornas tillträde i dessa organ, alltså mellan åren 1916–1920. För att få en helhetsbild och möjlighet till djupare analys ansåg vi det vara nödvändigt att undersöka engagemanget under flera år, specifikt åren innan kvinnorna fick rösträtt. Studien undersöker i sin helhet åren 1903–1920.

För att undersöka lärarinnornas engagemang i sociala och politiska föreningar, ansåg vi att en kvalitativ textanalys av primärkällor var mest lämplig. I undersökningen av lärarinnornas bakgrund användes också sekundära källor i form av sammanställningar från Linköpings stadsarkiv, eftersom det undersökta arkivmaterialet inte gav tillräcklig information. En textanalys är en kvalitativ metod som innebär att man tolkar och granskar innehållet i en text.⁶ För att jämföra lärarinnornas gemensamma drag vad gäller utbildningsbakgrund och

---

⁵ Linköpings stadsarkiv, "Vilka var de?", 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-09-20).

⁶ Maria Sjöberg, "Textanalys", i Martin Gustavsson och Yvonne Sandström (red.), *Metod: Guide för historiska studier*, (Lund 2018) s. 69.

politiskt och socialt engagemang användes en komparativ metod, där likheter och skillnader pekades ut. Vi undersökte huruvida det finns frågor som båda lärarinnorna drev samt om deras engagemang tog sig i uttryck på liknande sätt. I undersökningen användes också kontextualisering, vilket innebär att man sätter det som framkommer i undersökningen i ett större sammanhang. Vi satte kvinnornas intressefrågor i relation till den historiska kontexten.⁷

När vi analyserade protokollen från de olika föreningarna och de politiska organen började vi med att undersöka närvarolistorna för respektive sammanträde för att se om Eva Hanzén eller Jenny Wallerstedt omnämns. Om någon av lärarinnorna var listade i protokollens närvarolista analyserade vi sammanträdet närmare genom att närläsa protokollet. Vi sökte efter vilken titel eller position kvinnorna hade i respektive förening eller politiskt organ samt efter deras namn i protokollen. Namnen gav insikt i vilka motioner eller frågor kvinnorna deltagit i diskussioner kring, vilket avslöjade vad som var kvinnornas intressefrågor. Ambitionen med närläsningen var alltså att det skulle avslöja vilken roll lärarinnorna hade i föreningen och vilka eventuella intressefrågor de drev.

---

⁷ Linn Holmberg, "Att kontextualisera som student" i Staffan Bergwik, Linn Holmberg och Karin Drake (red.), *Konsten att kontextualisera: Om historiska förståelse och meningsskapande* (Stockholm 2022), s. 26.

4. Källmaterial

Vi valde att undersöka totalt fyra organisationer varav två var föreningar och två politiska organ. I stadsfullmäktige, vilket var det högsta beslutsfattande organet i en stads kommun, satt Eva Hanzén som ledamot mellan åren 1916–1920 och Jenny Wallerstedt satt fyra månader under året 1919.⁸ Wallerstedt satt även med som ombud i fattigvårdsstyrelsen mellan åren 1916–1919. Fattigvårdsstyrelsen hade som uppgift att förse invånare i behov av olika typer av socialt stöd.⁹ Både Hanzén och Wallerstedt var medlemmar i Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR). LKPR arbetade för utökad rösträtt och kvinnlig valbarhet i politiska organ.¹⁰ Wallerstedt var en viktig del av Linköpingsavdelningen av LKPR mellan åren 1909–1919 och Hanzén var vice ordförande i Linköpingsavdelningen under en tid.¹¹ Wallerstedt var också aktiv i Fredrika Bremer-förbundet och agerade kassaförvaltare i Linköpingskretsen mellan åren 1905–1918.¹² Fredrika Bremer-förbundet arbetade för jämställdhet i samhället, arbetslivet och hemmet.¹³ Anledningen till urvalet av dessa fyra föreningar och politiska organ var att stadsarkivet har fastslagit att lärarinnorna har varit aktiva i dessa föreningar.¹⁴ Vi kan således inte utesluta att det finns ytterligare föreningar som är relevanta för studien, men urvalet kan ändå ge en inblick i deras engagemang och vilka frågor kvinnorna drev.

---

⁸ Nationalencyklopedin, “stadsfullmäktige”, u.å., <<https://www-ne-se.e.bibl.liu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/stadsfullm%C3%A4ktige>> (hämtad: 2024-11-08); Linköpings stadsarkiv, “Vilka var de?”, 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-11-07).

⁹ Daniel Rauhut, “Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918-1997”, doktorsavhandling, Lunds universitet (Lund 2002) s. 144; Linköpings stadsarkiv, “Vilka var de?”, 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-11-07)

¹⁰ Josefin Rönnbäck, “Rösträttskampen: ett triangel drama mellan kvinnor, män och staten”, *Göteborgs Universitetsbibliotek*, 2022, <<https://www2.ub.gu.se/kvinn/portaler/rostratt/historik/>> (hämtad: 2024-11-04).

¹¹ Centralstyrelsens verkställande utskotts protokoll LKPR, De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:3 (1909–1914), bildid: 40001254_00323. Riksarkivet (RA); Centralstyrelsens protokoll LKPR, De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:1 (1902–1915), bildid: 40001252_00180-40001252_00181. Riksarkivet (RA).

¹² Verksamhetsberättelser 1885-1918, (1918). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym B1:1. Riksarkivet (RA).

¹³ Fredrika Bremer-förbundet, “Vår historia”, *Fredrika Bremer-förbundet*, u.å., <<https://fredrikabremer.se/om-oss/var-historia/>> (hämtad: 2024-11-08).

¹⁴ Linköpings stadsarkiv, “Vilka var de?”, 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-09-20).

Eftersom denna uppsats undersöker ett lokalt läroverk i Linköping undersöktes delvis källmaterial från Linköpings stadsarkiv. Vi utgick från styrelseprotokoll och andra dokument som rör Linköpings elementarläroverk för flickor. Bland materialet finns dokument märkt *Avlöningsjournal 1915–1930* samt *Ansökningshandlingar till lärartjänster* vilket gav kunskap om vilka lärarinnorna var och deras studiebakgrund.¹⁵ Vi använde oss även av tidningsartiklar från tidigt 1910-tal och för att komplettera lärarinnornas bakgrunder utgick vi även från sekundära källor i form av digitala kartläggningar från Linköpings stadsarkiv. För att få information om lärarinnornas politiska engagemang undersökte vi stadsfullmäktigeprotokoll mellan åren 1916–1920 från Linköpings stadsarkiv. I dessa protokoll återfinns lärarinnornas yttranden och motioner vilket gav oss information om vad lärarinnorna drev för typ av frågor. Vid kartläggningen av lärarinnorna fann vi att en av dem var engagerad i fattigvårdsstyrelsen i Linköping, därför har vi också undersökt fattigvårdsstyrelsens protokoll mellan åren 1916–1919.¹⁶

För att undersöka kvinnornas engagemang i LKPR, utgick vi från inskannat material från De kvinnliga rösträttrörelsernas arkiv på Riksarkivet. I materialet återfinns diverse protokoll, skrivelser, stadgar och andra dokument som rör LKPR.¹⁷ Centralstyrelsens årsmötesprotokoll avslöjade hur aktiva de undersökta lärarinnorna var i föreningens diskussioner samt vilka typer av frågor de drev. Vad gäller kvinnornas engagemang i Fredrika Bremer-förbundet, utgick vi från Riksarkivet i Marieberg där Fredrika Bremer-förbundets huvudarkiv finns. Där undersökte vi *Kretsnämndens kretsmötets protokoll, Kretsbildning, Verksamhetsberättelser 1885–1918* samt *Årsmötesprotokoll 1910–1938*.¹⁸ Dessa olika serier gav kunskap om hur Linköpingskretsen av Fredrika Bremer-förbundet bildades, vad Linköpingskretsen arbetade med samt de undersökta kvinnornas närvaro vid kretsnämndens möten och vid föreningens årsmöten.

---

¹⁵ Avlöningsjournaler 1915-1930. Volym G II:1, Elsa Brändströms skola. Linköpings stadsarkiv; Ansökningshandlingar till lärartjänster. Volym E IV:1–2, Elsa Brändströms skola. Linköpings stadsarkiv.

¹⁶ Linköpings stadsarkiv, "Vilka var de?", 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-11-07); Fattigvårdsstyrelsens protokoll. Linköpings stadsarkiv.

¹⁷ Centralstyrelsens protokoll LKPR, De kvinnliga rösträttrörelsernas arkiv, Volym A:1 (1902–1915), bildid: 40001252_00180-40001252_00181. Riksarkivet (RA).

¹⁸ Kretsnämndens och kretsmötets protokoll 1906–1943, (1909). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym A4:1. Riksarkivet (RA); Handlingar rörande kretsarnas bildande, stadgar m.m 1904–1966, (1905). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym F1d:1. Riksarkivet (RA); Verksamhetsberättelser 1885-1918, (1917). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym B1:1. Riksarkivet (RA); Årsmötesprotokoll 1910–1938, (1917). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym A1:1. Riksarkivet (RA).

Man kan problematisera källmaterialet från samtliga föreningar eftersom de riskerar att vara tendentiösa, då de författats och justerats av medlemmar i föreningen. Den potentiella tendensen påverkar däremot inte denna undersökning negativt, då den kan användas för att förstå föreningens vision. Att analysera protokoll kommer med utmaningar när man söker efter en specifik person då det inte alltid framgår vem som säger vad samt att det finns en risk för felcitat. Generellt sett gav protokollen trots detta bra information om vilka frågor föreningarna drev och vilka diskussioner kvinnorna deltog i.

5. Forskningsläge

Professorn och historikern Christina Florin publicerade 1987 den akademiska avhandlingen *Kampen om katedern*. I avhandlingen beskrivs hur läraryrkets genusrepresentation förändrats över tid. På 1860-talet var omkring 10 procent av lärarna kvinnor, år 1906 hade kvinnornas representation inom yrket ökat till omkring 37 procent.¹⁹ Florins avhandling är relevant underlag för vår undersökning eftersom den beskriver förändringsprocesser inom läraryrket och hur de ledde till att lärarinnorna klev in på arbetsmarknaden. Även Gunnar Richardson poängterar ökningen av antalet lärarinnor i boken *Svensk utbildningshistoria*. Under 1800-talet genomgick det svenska samhället stora förändringar, vilket på flera sätt förändrade kvinnans plats i samhället och på arbetsmarknaden. När den privata flickskolan växte fram som skolsystem, vid sidan av det statliga läroverket och den kommunala folkskolan, öppnades en ny arbetsmarknad upp för kvinnorna. Högre lärarinneseminarier i Stockholm startade sin verksamhet 1861.²⁰ Richardssons bok ger en övergripande förståelse för de reformer och förändringar av skolväsendet som genomfördes under den tidsperiod som vår studie undersöker. Florin och Richardssons verk beskriver tillsammans processen över hur kvinnor tog sig in på arbetsmarknaden.

Vidare skriver Sofia Persson i sin avhandling *Läraryrkets uppkomst och förändring* om lärarinnornas utbildning och intåg på arbetsmarknaden. Hon förklarar att den första utbildningen som var riktad till lärarinnor i flickskolor startades på 1860-talet. Den varade i fyra år och tog plats vid statens Högre lärarinneseminarium där tillhörande övningsskolor inrättades. Kvinnorna som blev lärarinnor hade ofta högborgerlig bakgrund. De arbetade ofta i privat regi med knappa resurser.²¹ Att bli lärarinna var en av de få karriärmöjligheter som fanns för de högborgerliga kvinnorna.²² De kunde verka som föreståndarinnor samt lärarinnor. Vid denna tidpunkt hade kvinnor inte möjlighet att tillträda universitet eller statliga tjänster, vilket var ett hinder för att bli läroverkslärare.²³ Persson fortsätter skriva att de manliga lärarna hade hög status till skillnad från folkskollärarna och lärarinnorna på

---

¹⁹ Christina Florin, *Kampen om katedern: feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860–1906*, akademisk avhandling, Umeå universitet (Umeå 1987), s. 15.

²⁰ Gunnar Richardson, *Svensk utbildningshistoria: Skola och samhälle förr och nu* (Lund 2010), s. 70-73.

²¹ S. Persson, s. 164.

²² Ibid, s. 183.

²³ Ibid, s. 161.

flickskolorna. Könns- och klasstillhörighet påverkade lärarna i utbildningsväsendets arbete.²⁴ Staten subventionerade inledningsvis endast lärarinnornas utbildning medan flickskolorna ordnades av privata initiativ.²⁵ Antalet flickskolor ökade under 1800-talets senare hälft. Då det var brist på lärarinnor rekryterades lärare från läroverken, vilka alltid var män. Detta medförde att undervisningen på flickskolorna blev mer lik den på läroverken.

Mikaela Persson förklarar i sin kandidatuppsats *Nitiska och trogna i sin tjänst*, likt Sofia Persson, hur reformer påverkade lärarinneyrket omkring sekelskiftet 1900. Mikaela Persson redogör att kvinnopolitiska reformer bidrog till att lärarinnor tog sig in i små- och folkskolan. År 1880 bildades Sveriges Allmänna Folkskolläraförbundet (SAF) som arbetade för lärarens ställning i samhället samt bättre kvalitet på utbildningen. Allt fler lärare började organisera sig, både manliga och kvinnliga. SAFs medlemmar ökade främst i folkskolan bland både lärare och lärarinnor. För lärarinnor i småskolan grundades småskolläraförbundet år 1900. I och med dessa organisationer och satsningar började lärarinnor engagera sig för sina rättigheter.²⁶ När vi i vår studie undersöker hur lärarinnorna på Linköpings elementarläroverk för flickor engagerade sig politiskt och socialt utgör Mikaela Perssons kandidatuppsats ett bra underlag eftersom den bland annat lyfter hur lärarinnor organiserade sig under tidigt 1900-tal.

Sofia Persson redovisar också hur lärarinnorna organiserade sig i olika föreningar. Hon förklarar hur kvinnornas röster i politiska frågor successivt blev mer hörda under 1900-talet. Folkskolläraförbundet i lärarinneförbundet kopplade sin situation som yrkesverksamma till mer övergripande kvinnopolitiska frågor. Många av medlemmarna i lärarinneförbundet engagerade sig även i andra kvinnoförbund som bidrog till samma process. Ofta kom medlemmarna från en medelklassbakgrund och hade stort socialt och kulturellt kapital. Lärarinnor överlag arbetade aktivt med sociala frågor och kvinnofrågor. Lärarinnorna var den dominerande yrkesgruppen i kampen för kvinnors rösträtt och cirka 40 procent av medlemmarna i Stockholmsavdelningen för Landsorganisationen för kvinnans politiska rösträtt var lärarinnor.²⁷ Eftersom Sofia Perssons avhandling redogör för hur lärarinnor organiserade sig och arbetade med sociala frågor kan avhandlingen utgöra en grund för vår undersökning.

---

²⁴ Ibid, s. 164.

²⁵ Ibid, s. 183.

²⁶ Mikaela Persson, "Nitiska och trogna i sin tjänst", kandidatuppsats, Högskolan Kristianstad (Kristianstad 2012) s. 12-13.

²⁷ S. Persson, s. 252-253.

Utöver lärarinnornas organisation fanns även ett flertal reformer som påverkade kvinnornas möjligheter till politiskt deltagande i samhället, vilket Moa Rosenberg redogör för i sin uppsats *Småskolelärarinnor*. År 1889 blev kvinnor valbara till vissa kommunala nämnder, 1910 fick kvinnor rätt att inneha kommunala poster och 1919 fick kvinnor rösträtt. Vid början av 1900-talet uppkom många nya politiska organisationer och föreningar för kvinnor. Ett sådant exempel är Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR) som grundades 1903. Året därpå, 1904, blev Kvinnornas fackförbund en del av Landsorganisationen (LO), vilket inte skedde utan motstånd.²⁸ Rosenbergs avhandling är användbar för denna studie, eftersom den ger kunskap om hur kvinnors politiska engagemang påverkas av samhällliga förändringar.

Vår undersökning ger djupare förståelse för hur de kvinnopolitiska reformerna i praktiken gav kvinnor möjligheter att ta sig in i de politiska rummen samt att organisera sig i föreningar som syftade till att stärka kvinnornas ställning i samhället ytterligare. Studien undersöker sambandet mellan lärarinneyrket och socialt samt politiskt engagemang, genom ett lokalt exempel från Linköping.

---

²⁸ Moa Rosenberg, "Småskolelärarinnor: Kvinnobild och kvinnoideal vid Värmlands läns landstings småskoleseminarium åren 1873–1933", C-uppsats, Karlstads universitet (Karlstad 2020) s. 15.

6. Bakgrund

Den här undersökningen återkommer ofta till rösträttsrörelsen. Frågan om kvinnans rösträtt började diskuteras i slutet av 1800-talet. År 1884 inkom den första motionen om allmän rösträtt, vilken röstades ned. Under våren 1912 lade den svenska regeringen fram ett lagförslag om kvinnlig rösträtt men propositionen röstades återigen ned.²⁹ Inom rösträttskampen förekommer ett genusperspektiv, där den manliga rösträttsfrågan prioriterades framför den kvinnliga rösträttsfrågan av riksdagsmännen. Under demokratiseringsprocessen grundades Sveriges allmänna rösträttsförbund (SARF) som främst arbetade för mäns politiska rättigheter. Även organisationer som arbetade för kvinnans politiska rättigheter grundades, exempelvis Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR). Det fanns ett visst samarbete mellan dessa organisationer, där främst män engagerade sig för kvinnans politiska rättigheter.³⁰ År 1919 röstades den kvinnliga rösträtten igenom och Sverige erhöll därmed allmän och lika rösträtt för samtliga medborgare. Det första valet med allmän och lika rösträtt hölls 1921, där de fem första kvinnorna valdes in i riksdagen. En av dessa kvinnor var Kerstin Hesselgren som även arbetade som lärarinna.³¹

Under 1900-talets första decennier fanns flera föreningar som arbetade för kvinnlig rösträtt och andra frågor som rörde kvinnans ställning i samhället. Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (LKPR) hette vid dess grundande 1902 Föreningen för kvinnans politiska rösträtt. Året därpå bytte föreningen namn till Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt. Från stadgarna 1903 framgår att LKPR är en sammanslutning av flera lokala föreningar som arbetar för de svenska kvinnornas politiska rösträtt. LKPR hade en centralstyrelse där medlemmar från samtliga lokalföreningar skulle finnas representerade.³² LKPR ifrågasatte maktordningen och politikens gränser. De arbetade aktivt för den allmänna rösträtten och krävde kvinnlig valbarhet.³³ År 1905 skrev föreningen ett brev till kungen där de lade fram förslaget att kvinnor skulle få rösträtt på samma villkor som män. Brevet är undertecknat

---

²⁹ Riksarkivet, "Kvinnans rösträtt", u.å., <<https://riksarkivet.se/kvinnans-rostratt>> (hämtad: 2024-11-01).

³⁰ Josefin Rönnbäck, "Rösträttskampen: ett triangel drama mellan kvinnor, män och staten", *Göteborgs Universitetsbibliotek*, 2022, <<https://www2.ub.gu.se/kvinn/portaler/rostratt/historik/>> (hämtad: 2024-11-01).

³¹ Riksarkivet, "Om kvinnlig rösträtt i Sverige", u.å., <<https://riksarkivet.se/om-kvinnlig-rostratt-i-sverige>> (hämtad: 2024-11-01).

³² Centralstyrelsens verkställande utskotts protokoll LKPR (1903), De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:2 (1904–1908), bildid: 40001253_00016. Riksarkivet (RA).

³³ Josefin Rönnbäck, "Rösträttskampen: ett triangel drama mellan kvinnor, män och staten", *Göteborgs Universitetsbibliotek*, 2022, <<https://www2.ub.gu.se/kvinn/portaler/rostratt/historik/>> (hämtad: 2024-11-04).

framstående personer såsom Ellen Key, Elsa Beskow och Selma Lagerlöf.³⁴ Fredrika Bremerförbundet var en annan förening som arbetade för att förbättra kvinnors villkor. Fredrika Bremerförbundet bildades år 1884 av Sofie Leijonhufvud-Adlersparre. Förbundet syftade till att arbeta för jämställdhet mellan män och kvinnor i hemmet, arbetslivet och samhället.³⁵ Förbundet arbetade både med sociala och juridiska frågor. Sedan 1905 har föreningen haft lokala ombud i form av kretsar i olika städer, bland annat i Linköping.³⁶

Lärarinnor var ofta engagerade i olika kvinnoföreningar, men många var också politiskt engagerade i lokalpolitiska organ. Stadsfullmäktige var mellan åren 1863–1970 det högsta beslutande direktvalda organet för städernas styrelse. Stadsfullmäktige var ett obligatoriskt organ för städer med invånarantal större än 3 000 och frivilligt för mindre städer.³⁷ Linköping hade vid de undersökta årtalen ungefär 25 000 invånare, vilket gjorde att stadsfullmäktige var en obligatorisk inrättning.³⁸ Drätselkammaren var en betydelsefull inrättning inom stadsfullmäktige eftersom många ärenden som inkom hade en ekonomisk bakgrund.³⁹ År 1909 gick en reform igenom som erhöll kvinnor att bli valbara i kommunala sammanhang, vilket innebar att kvinnorna kunde ta plats i stadsfullmäktige. Totalt valdes 37 kvinnor in till stadsfullmäktige i olika städer år 1910.⁴⁰ Stadsfullmäktige hade olika utskott och ett exempel på ett sådant är fattigvårdsstyrelsen, vars uppgift var att ge olika typer av socialt stöd till de invånare i området som var i behov av det. Det fanns olika typer av fattigvård, däribland institutionell fattigvård, kontantunderstöd och övrig fattigvård. Institutionell fattigvård innebar att gamla, sjuka eller funktionsnedsatta människor omhändertogs. Kontantunderstöd innebar bidrag i form av pengar. Övrig fattigvård kunde innefatta flera olika typer av

---

³⁴ Protokollsutdrag, centralstyrelsens medlemmar år 1908–1913, minneslistor, program 1905-1921, De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, volym B:11, bildid: 40001259_00064. Riksarkivet (RA).

³⁵ Fredrika Bremerförbundet, "Vår historia", *Fredrika Bremerförbundet*, u.å., <<https://fredrikabremer.se/om-oss/var-historia/>> (hämtad: 2024-11-08).

³⁶ Nationalencyklopedin, "Fredrika Bremerförbundet", *Nationalencyklopedin*, u.å., <<https://www-ne-se.e.bibl.liu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/fredrika-bremer-f%C3%B6rbundet>> (hämtad: 2024-11-08); Handlingar rörande kretsarnas bildande, stadgar m.m 1904–1966, (1905). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym F1d:1. Riksarkivet (RA).

³⁷ Nationalencyklopedin, "stadsfullmäktige", u.å., <<https://www-ne-se.e.bibl.liu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/stadsfullm%C3%A4ktige>> (hämtad: 2024-11-08).

³⁸ Linköpings stadsarkiv, "Var bodde de?", 2021, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/linkopingskarta-1914/>> (hämtad: 2024-11-08).

³⁹ Nationalencyklopedin, "drätselkammare", u.å., <<https://www-ne-se.e.bibl.liu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/dr%C3%A4tselkammare>> (hämtad: 2024-11-08).

⁴⁰ Josefin Rönnbäck, "Politikens genusgränser: Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap 1902-1921", avhandling, Stockholms universitet (Stockholm 2004) s. 124.

tillfälliga bidrag såsom sjuktransport, byggnadsreparationer eller skor.⁴¹ För att en person skulle få understöd från fattigvårdsstyrelsen krävdes att den sökande personens ställning först undersöktes noggrant. Detta gjorde man genom utfrågningar och hembesök hos den sökande.⁴²

För att undersöka lärarinnor är det nödvändigt att undersöka hur skolväsendet öppnades upp för kvinnliga medarbetare. Under 1800-talet inleddes expansionen av det svenska utbildningsväsendet. Nya skolformer som var avsedda för en större del av befolkningen inrättades, dessa omfattade även kvinnor. Några av dessa var folkskolan, flickskolor och folkhögskolor.⁴³ Läroverken var förbehållna pojkar, medan flickorna undervisades i de privata elementarskolorna. Utbildningen för pojkar och flickor skilde sig åt, där flickornas utbildning inriktades på de behov som hemmet hade. Samtidigt ställdes högre krav på de som ville bli exempelvis lärarinnor.⁴⁴ Genom en rad olika beslut ökade statens ansvar för skolsystemet. Småskolornas införande medförde ett ökat behov av lärare, vilket lämnade plats åt kvinnorna. År 1853 hade kvinnor fått rätt att undervisa i mindre skolor på glesbygden och med småskolorna öppnades läraryrket för kvinnor. Året därpå fick de tillåtelse att undervisa i folkskolan.⁴⁵ Möjligheten för kvinnor att studera på högre akademisk nivå var däremot länge begränsad. Det högre utbildningsväsendet var präglad av en genusordning. Kvinnor fick ta studentexamen från och med 1870, men de hade inte rätt till högre utbildning. Från 1873 kunde kvinnor avlägga en akademisk examen.⁴⁶

Linköpings elementarläroverk för flickor öppnade 1868 och startkapitalet finansierades av privatpersoner. Vid skolstarten 1868 fanns tre klasser och sammanlagt 26 elever. Vid uppstarten av elementarläroverket för flickor var skolan belägen i den Bergmanska gården vid Storgatan, men efter några år flyttades verksamheten till Kungsgatan.⁴⁷ Den nya lokalen levde inte upp till de hygieniska kraven, vilket ledde till att man från och med höstterminen 1883 flyttade skolan till Klostergatan.⁴⁸ Skolan finansierades till stor del av elevernas

---

⁴¹ Rauhut, s. 144.

⁴² Fattigvårdsstyrelsens protokoll (1918). Volym A 1:37. Linköpings stadsarkiv.

⁴³ Susanna Hedenborg och Lars Kvarnström, *Det svenska samhället 1720–2018: Böndernas och arbetarnas tid* (Lund 2019) s. 397-398.

⁴⁴ *Ibid*, s. 399-400.

⁴⁵ *Ibid*, s. 398.

⁴⁶ *Ibid*, s. 404.

⁴⁷ Gunilla Elvör, "Linköpings elementarläroverk för flickor", *Digitalt museum*, 2024, <<https://digitaltmuseum.se/0211814293079/linkopings-elementarlaroverk-for-flickor>> (hämtad 2024-09-21).

⁴⁸ Inga-Lisa Sandström, *Linköpings flickskola: Några glimtar ur en skolas öden* (Linköping 1961), s. 9-10.

terminsavgifter, och fram till sekelskiftet var skolans ekonomi svår. Man behövde således attrahera fler elever till skolan och gick därför från att ha sju årskurser till åtta årskurser från och med läsåret 1892–1893.⁴⁹ Lärarinnekåren på elementarläroverket för flickor i Linköping år 1919 bestod av 24 lärarinnor varav två av dem var Jenny Wallerstedt och Eva Hanzén. Föreståndarinna det året var Ada Arwedson. Hon hade tidigare varit elev, lärarinna och vikarierande föreståndarinna innan hon 1885 blev föreståndarinna.⁵⁰

---

⁴⁹ Ibid, s. 12-13.

⁵⁰ Ibid, s. 39.

7. Undersökning

Undersökningen disponeras utifrån två av de lärarinnor som var anställda vid Linköpings elementarläroverket för flickor år 1919. Lärarinnornas utbildningsbakgrund samt sociala och politiska engagemang redovisas och analyseras. Underrubrikerna är baserade på frågeställningarna.

7.1 Lärarinnornas sociala och politiska engagemang

I följande del av undersökningen belyses lärarinnornas sociala och politiska engagemang. Med utgångspunkt från lärarinnekåren år 1919 på elementarläroverket för flickor i Linköping återfanns material gällande de två lärarinnors sociala och politiska engagemang. Underrubrikerna är baserade på de två lärarinnor vi fann material kring, där lärarinnornas engagemang i form av drivna motioner eller frågor inom eventuella föreningar eller politiska verksamheter redovisas.

7.1.1 *Eva Hanzén*

Eva Hanzén var den första invalda kvinnan i Linköpings stadsfullmäktige, där hon representerade liberalerna. Hon blev invald år 1916 och valdes initialt på två år.⁵¹ I *Östgötaposten* kan man läsa att Hanzén fick 2 452 röster i valet, vilket var mer än hälften av rösterna och därmed förklarades hon invald som den första kvinnan i Linköpings stadsfullmäktige.⁵² Den 18 mars 1919 blev hon nyinvald till stadsfullmäktige. Samma år valdes en rad andra kvinnor in till stadsfullmäktige: Anna Tilly, Helena Larsson, Sigrid Tersmeden, Sigrid Örn, Hulda Nyman, Hedvig Torell och Jenny Wallerstedt.⁵³ Att Hanzén var den första invalda kvinnan i stadsfullmäktige tyder på hennes engagemang i politiska verksamheter. Man kan förmoda att det krävdes mer av en kvinna än vad det krävdes av en man för att bli inröstad i stadsfullmäktige. Motstånd mot kvinnornas intåg i det offentliga

---

⁵¹ Stadsfullmäktigeprotokoll (1916-05-30). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

⁵² Yngve Svartengren, "Linköpings första kvinnliga stadsfullmäktige", *Östgötaposten* 01/06, 1916, s. 2.

⁵³ Stadsfullmäktigeprotokoll (1919-04-08). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

rummet och i politiken var vanligt förekommande.⁵⁴ År 1916 hade kvinnorna ingen möjlighet att bli förtroendevalda till riksdagen, så att bli invald i en annan beslutsfattande verksamhet innebar säkerligen motstånd och ifrågasättande från omgivningen. Hanzéns make var också aktiv inom lokalpolitiken i Linköping, vilket kan ha varit en bidragande faktor till att Hanzén hade möjlighet att engagera sig och bli invald i stadsfullmäktige. Värt att nämna är att Hanzén som ledamot i stadsfullmäktige var en kvinna i minoritet, vilket kan ha påverkat hennes möjligheter att påverka besluten som fattades.

I ett stadsfullmäktigeprotokoll, från mars 1919, yrkade Eva Hanzén tillsammans med andra ledamöter i stadsfullmäktige för att bifalla ett förslag gällande dyrtidstillägg för slöjdlärare, vilket var ett förslag från folkskolestyrelsen.⁵⁵ I ett beslut gällande kommunalt ekonomiskt stöd till Linköpings elementarläroverk för flickor samt terminsavgifter yttrade sig Hanzén. Drätselkammaren hade givit ett utlåtande som även beredningsutskottet ställt sig bakom. Hanzén yrkade på att beslutet bör fattas enligt drätselkammarens utlåtande med vissa ändringar. Enligt förslaget var terminsavgiften för elever bosatta i Linköpings stad satt till 125 kronor, samt 175 kronor för elever från annan ort. Hanzén tillsammans med ett antal andra ledamöter menade att beloppet för elever från annan ort skulle sänkas till 150 kronor, vilket motsvarade beloppet som styrelsen för elementarläroverket föreslagit. Beslutet som fattades i frågan gick inte enligt Hanzéns yrkande.⁵⁶

Under samma möte behandlades ytterligare en fråga angående Linköpings elementarläroverk för flickor. Den gången gällde det lärarinnornas dyrtidstillägg som var tänkt att betalas ut i efterhand för årets tre första kvartal. Beredningsutskottet hade gjort ett uttalande om att dyrtidstillägget inte bör vara bindande, något som Hanzén yrkade på att stadsfullmäktige borde fatta beslut enligt. Motionen antogs enligt Hanzéns yrkande.⁵⁷ Som ett resultat av beslutet gällande dyrtidstillägget, yrkade Hanzén vid nästkommande möte i stadsfullmäktige den 29 december 1920 för att en lärarinna vid Linköpings elementarläroverk för flickor skulle få ersättning för bränsle och bostad. Man föreslog en levnadskostnadsundersökning för anställda lärarinnor vid Linköpings elementarläroverk för flickor under detta möte. En kommitté bestående av fem personer tillsattes för att genomföra denna undersökning, där

---

⁵⁴ Rosenberg, s. 15.

⁵⁵ Stadsfullmäktigeprotokoll (1919-03-26). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

⁵⁶ Stadsfullmäktigeprotokoll (1920-11-30). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

⁵⁷ Stadsfullmäktigeprotokoll (1920-11-30). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

Hanzén blev invald. Hanzén yrkade även för att en kvinna skulle ersätta en manlig kollegas plats i stadsfullmäktige, då han vid tiden för mötet ansökt om att bli entledigad från sitt uppdrag.⁵⁸ Ett mönster som kan utläsas från Eva Hanzéns tid i stadsfullmäktige är att hon gärna drev frågor kopplade till skolväsendet i allmänhet och frågor om Linköpings elementarläroverk för flickor i synnerhet. Hon drev frågor gällande dyrtidstillägg åt lärarinnorna på läroverket. Hon drev också frågan om att sänka terminsavgiften för elever på läroverket som kom från en annan ort. Att Hanzén intresserade sig för frågor rörande elementarläroverket för flickor går eventuellt att koppla till hennes anställning, men huruvida Hanzén gick i läroverkets ärenden kan inte fastställas utifrån källmaterialet.

I en motion från en änka vars önskan var att bli befriad från kommunalskulder som hennes man lämnat efter sig yttrade sig Eva Hanzén. I ärendet yrkade herr Wahlberg med stöd från Hanzén att stadsfullmäktige bör bifalla motionen. Yrkandet var något som stod i motsats till drätselkammaren och beredningsutskottets mening. De hävdade att motionen inte skulle behandlas av stadsfullmäktige. Det slutgiltiga beslutet var inte enligt herr Wahlbergs och Hanzéns yrkande, då motionen avslogs och änkan inte blev befriad från kommunalskuldena.⁵⁹ Den 12 juni 1919 framförde Hanzén en motion i stadsfullmäktige gällande ett förslag om att en större summa pengar skulle ges till Vita bandets vårdhem för ogifta mödrar.⁶⁰ Denna motion antogs senare under samma år där Hanzén framställdes som initiativtagare.⁶¹

Den 26 mars 1919 nämns Eva Hanzén i samband med en motion där ett förslag om att upprätta ett stadsbibliotek i Linköpings kommun behandlas.⁶² Under hösten 1919 deltog Hanzén i en diskussion gällande en motion om tillstånd för alkoholförsäljning. I diskussionen yrkade Hanzén för att bifalla samtliga ansökningar som kommit till stadsfullmäktige med undantag för en.⁶³ En motion rörande ekonomiskt bidrag till en nykterhetskurs i Motala behandlades av stadsfullmäktige i november 1919. Motionen hade kommenterats av drätselkammaren och beredningsutskottet som avrådde stadsfullmäktige att ta beslut i frågan. Hanzén yrkade för att bifalla motionen, vilket hon var ensam om att göra. Hanzéns vilja gick

---

⁵⁸ Stadsfullmäktigeprotokoll (1920-12-29). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

⁵⁹ Stadsfullmäktigeprotokoll (1920-05-25). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

⁶⁰ Stadsfullmäktigeprotokoll (1919-06-12). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

⁶¹ Stadsfullmäktigeprotokoll (1919-09-30). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

⁶² Stadsfullmäktigeprotokoll (1919-03-26). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

⁶³ Stadsfullmäktigeprotokoll (1919-10-28). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

inte igenom och motionen avslogs i enlighet med drätselkammaren och beredningsutskottet. Detta är sista gången som Hanzén förekommer i protokollen under diskussion och behandling av motioner. Under verksamhetsåret förekommer Hanzén som justerare av protokoll vid två tillfällen.⁶⁴

Inom Eva Hanzéns engagemang i stadsfullmäktige framkommer ytterligare ett tydligt mönster. Ofta uttalade hon sig i frågor gällande kvinnor. Bland annat arbetade hon för att en kvinnlig kollega skulle ersätta en vakant plats i stadsfullmäktige. Hon drev även frågan om att en änka skulle bli befriad från kommunalskulder efter sin bortgångna man. Hanzén initierade också en motion gällande en större summa pengar till ett vårdhem för ogifta mödrar drivet av Vita bandet. Även frågorna hon drev om Linköpings elementarläroverk för flickor handlade om kvinnor. Att Hanzén drev just dessa frågor visar på hennes engagemang att uppvärdera kvinnors ställning på arbetsmarknaden, samt hennes vilja att låta kvinnor ta plats i det offentliga livet. Det är tydligt att denna typ av frågor var viktiga för Hanzén och en bidragande faktor kan ha varit att hon själv hade givits möjlighet att ta plats på den politiska arenan och i offentligheten och att hon därför ville ge andra kvinnor samma möjligheter.

Eva Hanzén var engagerad i Linköpingsavdelningen av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt där hon satt som vice ordförande. År 1912 och 1913, står Hanzén med som medlem i centralstyrelsen och år 1912 deltog hon vid centralstyrelsens årsmöte. I centralstyrelsens årsmötesprotokoll från det året finns däremot inga uttalanden dokumenterade från Hanzén.⁶⁵ År 1910 höll LKPRs centralstyrelse ett årsmöte i Jönköping. Vid den tiden bodde Hanzén i Skåne, hon var där som representant för Malmös lokala krets. I tidningen *Arbetet* kan man läsa om att Hanzén på ett möte med Malmöavdelningen för LKPR redogjorde för det som avhandlades på det stora mötet.⁶⁶ Från Hanzéns tid i Linköpingsavdelningen av LKPR är källmaterialet begränsat, vilket gör hennes engagemang svårt att analysera djupare. Hennes engagemang i Malmökretsen kommer inte att analyseras djupare i denna undersökning, eftersom studien är avgränsad till att enbart undersöka engagemang med utgångspunkt i Linköping. Att hon var engagerad redan innan hon flyttade

---

⁶⁴ Stadsfullmäktigeprotokoll (1919-11-25). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

⁶⁵ Centralstyrelsens protokoll LKPR (1912), De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, volym A:3 (1909–1914), bildid: 40001254_00323. Riksarkivet (RA).

⁶⁶ Gunnar Löwegren, "Föreningen för kvinnans politiska rösträtt", *Arbetet* 07/02, 1910, s. 3.

till Linköping tyder på att hennes engagemang inte var begränsat till Linköping. Hennes intresse handlade om kvinnors rättigheter rent allmänt och inte enbart på lokal nivå.

7.1.2 Jenny Wallerstedt

Under våren 1919 valdes Jenny Wallerstedt in i stadsfullmäktige där hon representerade högern. Hon satt endast med i fyra månader och avslutade sitt arbete i samband med flytten till Örebro 1919.⁶⁷

Jenny Wallerstedt satt mellan åren 1916–1920 med som ombud i fattigvårdsstyrelsen i Linköping. I fattigvårdsstyrelsens protokoll omnämns Wallerstedt totalt tre gånger mellan åren 1916–1920. Första gången hon nämns är i ett mötesprotokoll från den 27 februari 1918 där Wallerstedt vikarierade för Sigrid Örn som var den ordinarie ledamoten i fattigvårdsstyrelsen. Under sammankomsten diskuterades bland annat ett förslag som fattigvårdsstyrelsen lämnat till stadsfullmäktige om att anställa en tjänsteman som skulle ha hand om den yttre fattigvården. Den omdiskuterade tjänstemannen skulle i sådana fall kunna komma med upplysningar till kretsöverordnade och kretsombud angående understödssökare och understödstagare. Man diskuterade huruvida tjänstemannen så småningom skulle komma att ersätta kretsombuden eller agera kontrollant men man kom fram till att denne snarare skulle bli en tillgång för kretsombuden. Wallerstedt satt med i fattigvårdsstyrelsen som ett kretsombud, därmed rörde förslaget henne.⁶⁸

Den andra gången Jenny Wallerstedt nämns är i ett mötesprotokoll från den 30 april 1919. Där framgår att Wallerstedt ska flytta till annan ort och därmed föreslog ledamoten i fattigvårdsstyrelsen Sigrid Örn att Nannie Svanberg skulle ersätta Wallerstedt och tillsviðare under året tjänstgöra som kretsombud. Utöver deklarationen om hennes flytt diskuterades även en donation av 1 000 kronor som fattigvårdsstyrelsen fått via ett testamente. Vid mötet beslutades även om att tillsätta en komité som hade till uppdrag att upprätta ett förslag till de föreskrivna reglerna för fattigvården. Vad detta förslag skulle innebära förtäljer inte protokollet.⁶⁹

---

⁶⁷ Linköpings stadsarkiv, "Vilka var de?", 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-11-07).

⁶⁸ Fattigvårdsstyrelsens protokoll (1918). Volym, A 1:37. Linköpings stadsarkiv.

⁶⁹ Fattigvårdsstyrelsens protokoll (1919). Volym, A 1:38. Linköpings stadsarkiv.

Den sista gången Jenny Wallerstedt omnämns är den 26 november 1919 där mötet finner en permanent ersättare för henne samt andra personer som frånsagt sig sitt uppdrag från fattigvårdsstyrelsen av olika anledningar. Wallerstedt är ensam kvinna att avgå vid tillfället men bland ersättarna återfinns däremot två kvinnor.⁷⁰ Utifrån källmaterialet från fattigvårdsstyrelsen är det svårt att analysera Wallerstedts engagemang och roll som ombud. Däremot tyder hennes position som ombud på att hon engagerade sig i den typen av frågor och att hon hade ett intresse för socialt arbete.

Jenny Wallerstedt satt under en tid som representant för Linköpingsavdelningen av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt i centralstyrelsen. Wallerstedt närvarade vid flera av föreningens årsmöten. Centralstyrelsens årsmötesprotokoll antyder att Wallerstedt var en aktiv medlem i föreningen. Under årsmötet den 12 januari 1909 agerade Wallerstedt justerare, bland andra tillsammans med ordförande Lydia Wahlström, vilket tyder på att Wallerstedt var en betrodd person inom föreningen.⁷¹ Under årsmötet 1909 uttalade hon sig vid flera tillfällen och deltog i flera diskussioner. När frågan om hur man skulle agera för att engagera ungdomarna i rösträttsfrågan lyftes, var Wallerstedt en av dem som yttrade sina åsikter. Hon påpekade att det inte bara är flickorna man ska engagera i rösträttsfrågan, utan att det är lika viktigt att uppfostra pojkarna så att de förstår att de inte har några företrädesrättigheter.⁷² Under samma årsmöte lyftes det bristande engagemanget för rösträttsrörelsen bland de religiöst övertygade kvinnorna. Jenny Wallerstedt, Sofi Lindstedt och Lydia Wahlström inledde en diskussion om varför de religiösa kvinnorna borde ansluta sig till rösträttsrörelsen. Wallerstedt framhöll att hon inte trodde att de kristna kvinnorna i första hand var rädda för själva arbetet som rösträttsrörelsen innebar, utan att de snarare var rädda för att behöva ta på sig ansvaret för den rösträttsreform arbetet skulle resultera i. Wallerstedt inledde också frågan om hur man skulle gå tillväga för att landsbygdens kvinnor skulle nås av rösträttsrörelsen. Hon förklarade att landsbygdens kvinnor lätt missförstår syftet med rösträttsrörelsen och att man således bör bemöta dem med försiktighet. Hon föreslog att

---

⁷⁰ Fattigvårdsstyrelsens protokoll (1919). Volym, A 1:38. Linköpings stadsarkiv.

⁷¹ Centralstyrelsens protokoll LKPR, De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:1 (1902–1915), bildid: 40001252_00180-40001252_00181. Riksarkivet (RA).

⁷² Centralstyrelsens protokoll LKPR, De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:1 (1902–1915), bildid: 40001252_00185. Riksarkivet (RA).

man skulle lyfta fram att kristendomen erkänner kvinnans människovärde och att kvinnorörelsens syfte är att höja kvinnans ställning i samhället.⁷³

Bland diskussionerna som Wallerstedt deltog i under årsmötet 1909, går att uttyda ett mönster. Diskussionerna handlar om att sprida idéer om kvinnlig rösträtt till målgrupper där engagemanget var förhållandevis lågt. Wallerstedt gav konkreta förslag på hur man skulle agera för att nå dessa målgrupper och hon betonade alla kvinnors ansvar i frågan.

Wallerstedts aktiva deltagande i diskussionerna om att engagera fler i frågan om kvinnlig rösträtt visar att hennes roll i LKPR präglades av en progressiv syn på rösträttsrörelsens framtid. Något annat som tyder på Wallerstedts aktiva roll inom LKPR var att hon 1909 formulerade ett resolutionsförslag tillsammans med Signe Bergman och Gulli Petrini.⁷⁴ Signe Bergman var en mycket betydelsefull person för den svenska rösträttsrörelsen och mellan åren 1914–1917 var hon ordförande för LKPR.⁷⁵ Gulli Petrini var också viktig för den svenska rösträttsrörelsen och var ordförande för LKPR och ledamot i dess verkställande utskott under några år.⁷⁶ Att Wallerstedt tillsammans med dessa två framstående kvinnor inom rösträttsrörelsen utformade ett resolutionsförslag tyder på att hon hade en aktiv och betydande roll inom LKPR.

Under Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtts centralstyrelsés årsmöte 1910 i Jönköping var det Jenny Wallerstedt som initierade den öppna omröstningen om vem som skulle bli ordförande, vice ordförande, skattmästare och sekreterare.⁷⁷ Under sammankomsten var bland andra journalisten Elin Wägner på plats för att rapportera det som hände på mötet.⁷⁸ Några dagar efter årsmötet publicerades Wägners artikel om mötet i tidningen *Idun*, där de 75 kvinnor som deltagit på mötet hyllades.⁷⁹ I *Dagens Nyheter* framgår att Jenny Wallerstedt, Signe Bergman och Gulli Petrini under mötet höll föredrag om kvinnornas ställning i

---

⁷³ Centralstyrelsens protokoll LKPR, De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:1 (1902–1915), bildid: 40001252_00189. Riksarkivet (RA).

⁷⁴ Centralstyrelsens protokoll LKPR, De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:1 (1902–1915), bildid: 40001252_00186. Riksarkivet (RA).

⁷⁵ Nationalencyklopedin, "Signe Bergman", *Nationalencyklopedin*, u.å., <<https://www-ne-se.e.bibl.liu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/signe-bergman>> (hämtad: 2024-10-30).

⁷⁶ Hjärdis Levin, "Gulli C Petrini", *Svenskt biografiskt lexikon*, u.å., <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/Artikel/7193>> (hämtad: 2024-10-30).

⁷⁷ Centralstyrelsens protokoll LKPR, De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:1 (1902–1915), bildid: 40001254_00199. Riksarkivet (RA).

⁷⁸ Centralstyrelsens protokoll LKPR, De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv, Volym A:1 (1902–1915), bildid: 40001252_00195. Riksarkivet (RA).

⁷⁹ Elin Wägner, "Kvinnoparlamentet i Jönköping", *Idun* 23/01, 1910. s. 46-48.

partipolitiken.⁸⁰ I Rönnbäcks avhandling redogörs diskussionen som handlade om huruvida LKPR på bästa sätt skulle agera för kvinnans rösträtt som samtidigt skulle vara i enlighet med föreningens neutralitet. Det rådde delade meningar i frågan om huruvida kvinnor skulle låta partiintresse gå före rösträttsintresset. Diskussionen kring frågan inleddes av Wallerstedt, Bergman och Petrini. Rönnbäck förklarar att diskussionen resulterade i två olika linjer varav en av linjerna representerades av Jenny Wallerstedt. Wallerstedt förespråkade en passiv linje som innebar att LKPR skulle arbeta för utsträckt kvinnlig rösträtt, samtidigt som man skulle väga kvinnans rösträtt mot partifrågor. Signe Bergman förespråkade en offensiv linje som menade att LKPR skulle arbeta för utsträckt kvinnlig rösträtt, där den kvinnliga rösträttsfrågan var överordnad övriga partifrågor. Wallerstedt varnade för risken att välja personer utifrån att de hade kvinnans rösträtt på sitt program, istället för att ta hänsyn till personens kvalifikationer. Rönnbäck beskriver att Wallerstedts tanke var att man inte skulle behöva gå emot sitt parti och sitt samvete eftersom det inom många partier fanns skickliga kommunalmän som förespråkade den kvinnliga rösträtten. Wallerstedt ansåg att dessa män skulle väljas på grund av deras kvalifikationer snarare än deras inställning till den kvinnliga rösträtten. Wallerstedts linje skulle i längden innebära att LKPR inte skulle ta ställning och delta aktivt i valrörelser. Det blev däremot inte som Wallerstedt önskade. LKPR ville att kvinnor skulle vara aktiva inom valrörelser och försöka påverka valresultaten och därmed gav de sig in i den partipolitiska sfären. Det innebar även ett politiskt vägval för LKPR som ifrågasattes både externt och internt. Högerkvinnor varnades för att samarbeta med socialdemokratiska kvinnor samt LKPR i pressen.⁸¹ Utifrån Rönnbäck får vi en större inblick i hur Wallerstedt argumenterade för kvinnlig rösträtt.

Diskussionen gällande LKPRs politiska vägval är intressant då Jenny Wallerstedt representerade högern i stadsfullmäktige samtidigt som hon representerade LKPR.⁸² Wallerstedt förespråkade en linje som skulle innebära att LKPR skulle förbli utanför den politiska sfären, trots att hon själv var en del av den. LKPRs val att följa Signe Bergmans offensiva linje innebar ett politiskt ställningstagande som stärkte LKPRs möjligheter att påverka politiska frågor och val. Wallerstedts försiktighet kan bero på den svåra avvägningen där kvinnor behövde kämpa för sina politiska rättigheter samtidigt som de behövde bli

---

⁸⁰ E.P., "Kvinnornas ställning till partipolitiken", *Dagens Nyheter*, 12/01, 1910. s. 8.

⁸¹ Rönnbäck (2004), s. 121-123.

⁸² Linköpings stadsarkiv, "Vilka var de?", 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-11-07).

accepterade när de väl tog sig in på den politiska arenan. Wallerstedt menade även att kvalifikationer skulle väga tyngre än rösträtten som sakfråga. Diskussionen mellan Wallerstedt och Bergman var en strategisk diskussion, som skulle komma att avgöra i vilken riktning föreningen gick. Wallerstedts inlägg i debatten tyder på att hon inte enbart intresserade sig för kvinnosaksfrågor i sig, utan även arbetade med verksamhetsfrågor och interna angelägenheter inom LKPR, men även frågor som rörde partiprogram.

Den 11 juni 1911 omnämns Jenny Wallerstedt i en artikel i *Aftonbladet*. Rösträttskvinnor från hela världen hade samlats för en kongress i Stockholm där Wallerstedt medverkade. Wallerstedt hade deltagit på tidigare internationella rösträttskongresser, vilket tyder på hennes engagemang i rösträttsarbetet. I artikeln finns ett porträtt av Wallerstedt bland elva andra svenska rösträttskvinnor.⁸³ Att Wallerstedt finns med på bild bland dessa kvinnor, flera av dem mycket betydelsefulla för kampen om kvinnlig rösträtt, tyder på att hon var en framstående kvinna med stort inflytande, såväl nationellt som lokalt. Jenny Wallerstedts medlemskap i LKPR i allmänhet och hennes aktiva deltagande vid årsmötena och rösträttskongresserna i synnerhet, visar att hon hade kontakt med många inflytelserika kvinnor som kom att påverka Sveriges politiska historia på flera sätt. Att hon finns omnämnd i ett flertal artiklar styrker att hon var ett viktigt namn inom rösträttsrörelsen.

När den kvinnliga rösträtten i Sverige till slut röstades igenom i riksdagen den 24 maj 1919 hade rösträttskvinnornas hårda arbete till slut lönat sig. År 1921 fick kvinnorna för första gången gå till vallokalerna för att rösta i riksdagsvalet. Samma år avvecklades LKPR eftersom deras uppdrag då var slutfört. Under det avslutande mötet blev Jenny Wallerstedt fram och hyllade de första kämparna i föreningen, de som avlidit och inte själva fick möjlighet att njuta av den rösträtt som det hårda arbetet resulterat i. På samma möte höll den betydelsefulla Ellen Key ett högtidligt tal.⁸⁴

Jenny Wallerstedt var aktiv i Fredrika Bremer-förbundet. År 1904 beslutade Fredrika Bremer-förbundets styrelse att man skulle dela in förbundet i olika lokala kretsar som skulle arbeta för Fredrika Bremer-förbundets idéer och för lokala intressen. En sådan krets uppstod år 1905 i Linköping på Ada Arwedsons initiativ. I Linköpingskretsen blev Ada Arwedson

---

⁸³ Harald Sohlman, "Hela världens rösträttskvinnor på kongress i Stockholm", *Aftonbladet* 11/06, 1911. s. 4-5.

⁸⁴ Helmer Key, "LKPR:s avveckling är nu definitivt klar", *Svenska Dagbladet* 30/03, 1921, s. 3,10.

ordförande och Jenny Wallerstedt utsågs till kassaförvaltare.⁸⁵ I årsberättelserna framkommer att Wallerstedt satt som kassaförvaltare i Linköpingskretsen åtminstone fram till år 1918.⁸⁶ Arwedson och Wallerstedt, som båda arbetade på Linköpings elementarläroverk för flickor, var tätt knutna till Fredrika Bremer-förbundet och 1917 hölls ett föredrag i skolans lokaler.⁸⁷ Vid de centrala årsmötena var det vanligtvis Linköpingskretsens ordförande Arwedson som representerade Linköping, men vid vissa av mötena var Wallerstedt också närvarande. Den 13 april 1909 hölls ett sammanträde i Linköping, där representanter från olika delar av förbundet närvarade. Arwedson öppnade mötet och det fastslogs att Wallerstedt skulle agera justerare för mötet.⁸⁸ Den 10 och 11 april 1917 hölls ett årsmöte i Göteborg, på vilket Wallerstedt närvarade i sällskap med Arwedson.⁸⁹ Likaså den 9 och 10 juni 1920 närvarade Wallerstedt på den centrala föreningens årsmöte som hölls i Malmö och Lund.⁹⁰

Under Jenny Wallerstedts aktiva år i Fredrika Bremer-förbundets Linköpingskrets arbetade man med en rad olika projekt. Linköpingskretsen delade bland annat ut ett Östgöta-stipendium.⁹¹ Man skänkte ekonomiskt stöd till Linköpings Arbetsstuga, vilket var en praktisk skola där barn fick lära sig om handarbete och fick en måltid om dagen serverat.⁹² Syftet med arbetsstugan var att motverka sysslöshet och fattigdom.⁹³ Fattigvård verkar vara ett återkommande intresse som Wallerstedt arbetade för inom olika föreningar. Hon var som tidigare nämnt ombud i fattigvårdsstyrelsen, vilket tyder på ett intresse för frågor som rör socialt arbete. Arbetsstugan riktade sig även till ungdomar och mycket tyder på att ungdomar var en viktig fråga för Wallerstedt. Linköpingskretsen skänkte också stöd till och ägnade mycket uppmärksamhet åt sin ungdomsklubb "Arbete och trefnad". I klubben samlades

---

⁸⁵ Handlingar rörande kretsarnas bildande, stadgar m.m. 1904–1966, (1905). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym F1d:1. Riksarkivet (RA).

⁸⁶ Verksamhetsberättelser 1885-1918, (1918). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym B1:1. Riksarkivet (RA).

⁸⁷ Verksamhetsberättelser 1885-1918, (1918). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym B1:1. Riksarkivet (RA).

⁸⁸ Kretsnämndens och kretsmötets protokoll 1906-1943 (1909). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym A4:1. Riksarkivet (RA).

⁸⁹ Årsmötesprotokoll 1910-1938 (1917). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym A1:1. Riksarkivet (RA).

⁹⁰ Årsmötesprotokoll 1910-1938 (1920). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym A1:1. Riksarkivet (RA).

⁹¹ Verksamhetsberättelser 1885-1918, (1913). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym B1:1. Riksarkivet (RA).

⁹² Verksamhetsberättelser 1885-1918, (1917). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym B1:1. Riksarkivet (RA); Östergötlands museum, "Linköpings arbetsstuga", *Digitalt museum*, 2024, <<https://digitaltmuseum.se/0210111678968/linkopings-arbetsstuga>> (hämtad: 2024-11-12).

⁹³ Östergötlands museum, "Linköpings arbetsstuga", *Digitalt museum*, 2024, <<https://digitaltmuseum.se/0210111678968/linkopings-arbetsstuga>> (hämtad: 2024-11-12).

ungdomar för att arbeta, sjunga, läsa och leka lekar. På somrarna arbetade ungdomarna med trädgårdsarbete i koloniträdgårdar. Under våren 1912 höll Wallerstedt åtta föredrag om näringsvärden i olika livsmedel, vilket enligt årsberättelsen väckte mycket intresse hos åhörarna.⁹⁴ Wallerstedts engagemang för ungdomsklubben är intressant att analysera eftersom hon i Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt uttrycker vikten av att engagera ungdomar i rösträttsrörelsen. Wallerstedt hade mycket kontakt med ungdomar och därmed stora möjligheter att engagera den yngre generationen i frågan, dels genom ungdomsklubben, dels genom hennes yrke som lärarinna på Linköpings elementarläroverk för flickor.

7.2 Lärarinnornas bakgrund

I denna del av undersökningen studeras lärarinnornas bakgrund, såväl sociala bakgrund som utbildningsbakgrund. Bland de 24 lärarinnor som var anställda år 1919 återfanns totalt fyra ansökningar till lärtjänster vid elementarläroverket för flickor i Linköping, bland annat Jenny Wallerstedts. Materialet förtäljer inte huruvida Wallerstedt fick anställning i samband med den undersökta ansökningen eller senare. Informationen gällande Hanzéns och Wallerstedts bakgrund som vi funnit i det undersökta arkivmaterialet har inte varit tillräckligt, därav kommer sekundärkällor komplettera informationen samt tidningsartiklar från tidigt 1910-tal.

7.2.1 *Eva Hanzén*

Eva Hanzén föddes den 8 februari 1869 i västmanländska Hed. Hon var gift med Johan Hanzén som arbetade som publicist. Han var även redaktör och utgivare för *Östgöten* mellan 1910–1931, samt ledamot i drätselkammaren i Linköping 1933–1935. Han satt även med i olika politiska nämnder i Linköping under 1920-talet, såsom livsmedelsnämnden och kommunikationsnämnden.⁹⁵ Eva Hanzén var den första kvinnan i Linköping att sitta med som ledamot i stadsfullmäktige 1916–1920. Makarna Hanzén representerade båda liberalerna. Innan Hanzén flyttade till Linköping studerade hon till lärarinna vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm för att sedan bosätta sig i Skåne där hon arbetade som

---

⁹⁴ Verksamhetsberättelser 1885-1918, (1913). Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), volym B1:1. Riksarkivet (RA).

⁹⁵ Stadsfullmäktigeprotokoll (1920). Del 02. Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

lärarinna vid Tekla Åbergs högre läroverk för flickor. I juni 1910 skrev *Sydsvenskan* om hur Hanzén tackades av från läroverket i Malmö eftersom hon skulle flytta till en annan ort.⁹⁶ Från 1911 arbetade Hanzén som vikarie vid Linköpings elementarläroverk för flickor där hon undervisade i svenska och biologi.⁹⁷

När man undersöker Eva Hanzéns utbildningsbakgrund är tiden hon studerade särskilt intressant att analysera. Det undersökta materialet förtäljer inte mellan vilka år hon studerade eller när hon tog sin avgångsexamen men går att göra en ungefärlig tidsbestämmelse. Eftersom hon började arbeta vid Linköpings elementarläroverk för flickor år 1911 och dessförinnan var yrkesverksam i Skåne under ett antal år, är det rimligt att anta att hon studerade under ungefär samma tidsperiod en rad andra kvinnor som utmärkt sig i den svenska historien. Kerstin Hesselgren, en av de fem första kvinnorna som valdes in i riksdagen 1921, studerade vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm och tog sin avgångsexamen 1896.⁹⁸ Även författaren och rösträttsaktivisten Selma Lagerlöf studerade vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm mellan åren 1882–1885.⁹⁹ Det finns en sannolikhet att Hanzéns intresse för politik ökade under hennes studietid och att kvinnorna hon studerade samtidigt som kan ha influerat henne.

Eva Hanzéns make var som tidigare nämnt redaktör och utgivare under ett flertal år. Han var dessutom ledamot i stadsfullmäktige samt olika nämnder. Detta tyder på att Johan Hanzén var en betydelsefull person med makt. Positionen som utgivare och redaktör för *Östgöten* gav möjlighet att påverka den lokala opinionsbildningen och hans ställning som politiker gav honom ett visst inflytande över beslutsfattandet i Linköpings stad. Man kan således resonera kring huruvida makens position påverkade Eva Hanzéns karriärmöjligheter och gav henne fördelar i andra sammanhang. I en tid där kvinnors plats i samhället var begränsad kan makens högt uppsatta ställning givit Eva Hanzén en fot in i Linköpings politiska rum.

---

⁹⁶ Linköpings stadsarkiv, "Vilka var de?", 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-11-07); K. A. Härje, "Tekla Åbergs högre läroverk för flickor", *Sydsvenska dagbladet* 1910-06-09, s. 3.

⁹⁷ Linköpings stadsarkiv, "Vilka var de?", 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-11-07).

⁹⁸ Ruth Hamrin-Thorell, "Kerstin Hesselgren", *Svenskt biografiskt lexikon*, u.å., <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Mobil/Artikel/12947>> (hämtad: 2024-11-07).

⁹⁹ Ying Toijer-Nilsson, "Selma O L Lagerlöf", *Svenskt biografiskt lexikon*, u.å., <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/Artikel/7193#/sbl/Mobil/Artikel/10922>> (hämtad: 2024-10-31).

7.2.2 Jenny Wallerstedt

Jenny Wallerstedt föddes den 11 april 1870 i värmäländska Lungsunds församling. Den 6 juni 1890 tog Wallerstedt sin avgångsexamen efter sex terminer vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm. Efter sin examen började hon arbeta vid Linköpings elementarläroverk för flickor och undervisade i franska och engelska, där hon arbetade från 1890–1919. Därefter arbetade hon som rektor vid Risbergska skolan i Örebro fram till 1927.¹⁰⁰ Under våren 1919 valdes Wallerstedt in i stadsfullmäktige där hon representerade högern. Hon satt endast i fyra månader och avslutade sitt arbete i samband med flytten till Örebro. 1903 blev hon ordförande i Linköpingsavdelningen av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt och var det fram till 1919. Wallerstedt var även engagerad i Fredrika Bremer-förbundet och satt från 1916 som ombud i fattigvårdsstyrelsen i Linköping. Hon deltog även i internationella rösträttskonferenser där hon mötte kvinnor från andra länder som var engagerade i samma frågor som hon själv.¹⁰¹

I likhet med Eva Hanzén är Jenny Wallerstedts utbildningsbakgrund intressant att analysera. Det finns en möjlighet att Wallerstedt precis som Hanzén blev inspirerad av andra kvinnor som studerade vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm. Även Wallerstedt studerade under samma period som andra betydelsefulla kvinnor inom rösträttsrörelsen och politiken, däribland Kerstin Hesselgren och Selma Lagerlöf. I källmaterialet går inte att spåra huruvida kvinnorna inspirerat varandra, men det är ändå ett rimligt antagande att politiska idéer kan ha spridit sig i olika sammanhang under åren de studerade till lärarinnor.

---

¹⁰⁰ Gunilla Elvör, "Linköpings elementarläroverk för flickor", *Digitalt museum*, 2024, <<https://digitaltmuseum.se/0211814293079/linkopings-elementarlaroverk-for-flickor>> (hämtad: 2024-09-21); Linköpings stadsarkiv, "Vilka var de?", 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-11-07).

¹⁰¹ Linköpings stadsarkiv, "Vilka var de?", 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-11-07).

8. Avslutning

I följande del sammanfattas undersökningen, slutsatserna presenteras och frågeställningarna besvaras. Avslutningen är disponerad utifrån frågeställningarna där de kopplas samman och diskuteras. Sambandet mellan lärarinnornas utbildningsbakgrund och deras sociala och politiska engagemang tydliggörs.

8.1 Vilken roll hade lärarinnorna i politiska och sociala föreningar och vilka intressefrågor drev de?

Att det nationellt sett fanns intresse och engagemang för kvinnofrågor bland yrkesverksamma lärarinnor under 1900-talets första decennier har tidigare forskning fastställt.¹⁰² Vår undersökning visar att samma mönster fanns i Linköping bland lärarinnor vid Linköpings elementarläroverk för flickor. Eva Hanzén och Jenny Wallerstedt hade båda ett stort intresse och engagemang för just kvinnofrågor och var aktiva inom flertalet föreningar som arbetade för kvinnans rättigheter och andra sociala och politiska frågor.

Både Eva Hanzén och Jenny Wallerstedt var engagerade i Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt, vilket blev en del av Kvinnornas fackförbund i Landsorganisationen (LO) år 1904, trots motstånd.¹⁰³ Motståndet kring kvinnors engagemang i olika organisationer kan antas ha förekommit även i andra sammanhang. Lärarinnorna vi undersökt i denna studie är bland de första att tillträda stadsfullmäktige i Linköpings stad, i en tid då politiken var mansdominerad och då kvinnor inte hade möjlighet att göra sina röster hörda i den nationella politiken. Hanzén och Wallerstedts intåg i stadsfullmäktige skedde således förmodligen inte utan motstånd. Utöver engagemanget i LKPR var Jenny Wallerstedt aktiv inom Fredrika Bremer-förbundet där hon arbetade för att engagera fler kvinnor i kvinnofrågor. Wallerstedt visade i Fredrika Bremer-förbundet intresse för ungdomar, vilket även hennes anställning på elementarläroverket tyder på.

---

¹⁰² S. Persson, s. 252-253.

¹⁰³ Rosenberg, s. 15.

Eva Hanzén och Jenny Wallerstedt var båda aktiva inom den kommunala verksamheten, men Hanzén verkar ha varit mer drivande. Ett återkommande mönster bland Hanzéns yttranden i stadsfullmäktige är kvinnofrågor samt frågor rörande hennes arbetsplats, elementarläroverket för flickor i Linköping. Hanzéns och Wallerstedts engagemang i de kommunala verksamheterna har delvis möjliggjorts genom reformer om politiskt deltagande. År 1910 fick kvinnor exempelvis rätt att inneha kommunala poster.¹⁰⁴ Källmaterialet gällande Wallerstedts engagemang i stadsfullmäktige och fattigvårdsstyrelsen har inte kunnat påvisa hur hon yttrade sig i specifika frågor. Däremot styrker hennes deltagande i de politiska organen att hon hade ett intresse för sociala och politiska frågor.

För att svara på den första frågeställningen kan man säga att det finns ett tydligt mönster i vilken typ av frågor kvinnorna drev i föreningarna. Vid undersökningen av Eva Hanzén och Jenny Wallerstedt framkommer att båda kvinnorna i första hand arbetade med frågor rörande kvinnor. Dels frågor om enskilda kvinnor, dels frågor rörande kvinnor som grupp och deras politiska rättigheter. Deras roller inom föreningarna skiljer sig åt. I stadsfullmäktige hade framförallt Hanzén en viktig roll för kvinnornas representation eftersom hon var den första kvinnan att bli invald 1916.¹⁰⁵ Hanzéns makt som ledamot i stadsfullmäktige var förmodligen begränsad, då hon var en kvinna i minoritet. Wallerstedts roll i stadsfullmäktige och fattigvårdsstyrelsen går inte att analysera, då hon sällan finns omnämnd i protokollen. I Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt hade Wallerstedt däremot en betydelsefull roll. Hon närvarade vid årsmöten som representant för Linköpingsavdelningen av LKPR. Hon yttrade sig vid flera tillfällen och deltog i viktiga diskussioner. I protokollen framkommer också att hon samarbetade med andra högt uppsatta kvinnor i LKPR, vilket tyder på att hon var viktig för föreningen. Hanzén närvarade också vid några av LKPRs årsmöten i rollen som vice ordförande för Linköpingsavdelningen av LKPR, men hennes yttranden finns inte dokumenterade. Wallerstedt hade också en viktig roll i Fredrika Bremerförbundets Linköpingskrets, där hon satt som kassaförvaltare. Vid några tillfällen omnämns Wallerstedt i årsberättelserna, vilket visar på att hon var en aktiv medlem i verksamheten.

I denna undersökning har enbart två lärarinnors sociala och politiska engagemang undersökts. Vidare forskning skulle kunna göra en större undersökning, där samtliga lärarinnor som var

---

¹⁰⁴ Rosenberg, s. 15.

¹⁰⁵ Stadsfullmäktigeprotokoll (1916-05-30). Stadsfullmäktige. Linköpings stadsarkiv.

anställda vid Linköpings elementarläroverk för flickor under ett visst år undersöks. Genom att undersöka alla lärarinnor kan man få en bredare bild och djupare förståelse för kvinnornas engagemang, vilket gör att man kan dra säkrare slutsatser. Vår undersökning har avgränsats till fyra föreningar där Eva Hanzén och Jenny Wallerstedt varit aktiva. Vidare forskning hade även kunnat undersöka fler föreningar och studera om lärarinnornas engagemang visar sig i fler sammanhang än de undersökta. Därmed skulle man få en djupare förståelse för huruvida kvinnofrågor var kvinnornas främsta intressefrågor. Denna undersökning har enbart undersökt Hanzéns och Wallerstedts sociala och politiska engagemang under åren innan 1919. Vidare forskning skulle kunna undersöka hur kvinnornas engagemang utvecklades åren efter att kvinnorna fick rösträtt för att se om de tog mer plats i de politiska organen. Kvinnorna i vår undersökning var aktiva i rösträttsrörelsen och därför vore det intressant att undersöka hur rösträttsrörelsens intressen utvecklades efter att Sverige fått allmän rösträtt.

8.2 Hur kan lärarinnornas utbildningsbakgrund ha påverkat deras politiska och sociala engagemang?

Denna studie har inte kunnat påvisa de undersökta lärarinnornas bakgrund gällande klasstillhörighet utifrån källmaterialet. Däremot visar tidigare forskning att de kvinnor som blev lärarinnor vid denna tidsperiod ofta hade högborgerlig bakgrund, alternativt medelklassbakgrund med stort socialt och kulturellt kapital.¹⁰⁶ Utifrån det som framkommit i undersökningen kan vi endast dra slutsatser om att Eva Hanzén förmodligen hade högborgerlig- eller medelklassbakgrund och även stort socialt och kulturellt kapital. Utbildning är en del av det kulturella kapitalet och vid sekelskiftet 1900 hörde det inte till vanligheten att kvinnor vidareutbildade sig.¹⁰⁷ Detta resonemang går även att applicera på Jenny Wallerstedt. Att lärarinneyrket var en de få karriärmöjligheter som fanns för högborgerliga kvinnor talar för att både Hanzén och Wallerstedt hade en högre klasstillhörighet. Hanzéns och Wallerstedts sociala kapital skulle delvis kunna grundas i deras utbildningsbakgrund där de studerat vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm under ungefär samma tidsperiod som många politiskt betydelsefulla kvinnor.¹⁰⁸ Det sociala kapitalet kan ha

---

¹⁰⁶ S. Persson, s. 183, 252 och 253.

¹⁰⁷ Ibid, s. 183.

¹⁰⁸ Ying Toijer-Nilsson, "Selma O L Lagerlöf", Svenskt biografiskt lexikon, u.å., <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/Artikel/7193#/sbl/Mobil/Artikel/10922>> (hämtad: 2024-10-31); Ruth

underlättat för att ta sig in i de mansdominerade rummen, exempelvis lokalpolitiken. Kvinnornas sociala bakgrund kan ha gett dem värdefulla kontakter som möjliggjorde deras sociala och politiska engagemang.

För att besvara den andra frågeställningen kan man konstatera att lärarinnornas utbildningsbakgrund kan ha påverkat deras politiska och sociala engagemang genom att utbildningen vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm gav dem kontakt med likasinnade kvinnor, som intresserade sig för samma typ av frågor. Dessa kontakter kan ha gett Eva Hanzén och Jenny Wallerstedt en ingång i rösträttsrörelsen och politiken. Kvinnornas sociala bakgrund hade också betydelse för deras sociala och politiska engagemang, då klasstillhörigheten i mångt och mycket påverkade deras möjligheter till vidare studier.

Denna del av undersökningen har främst fokuserat på lärarinnornas utbildningsbakgrund. För att få djupare förståelse för kvinnornas möjligheter att engagera sig i politiska och sociala frågor, vore det intressant att göra en ännu större kartläggning av lärarinnornas bakgrunder. Vidare forskning skulle följaktligen kunna fokusera på flera aspekter av lärarinnornas bakgrunder. Man skulle kunna undersöka politiskt engagerade kvinnors uppväxt och socioekonomiska bakgrund. Tidigare forskning har som tidigare nämnt visat att lärarinnor ofta engagerade sig i kvinnofrågor och denna undersökning har det framkommit att många betydelsefulla kvinnor som varit frontfigurer i kampen om kvinnlig rösträtt har studerat vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm. Intressant vore därför att göra en liknande undersökning med utgångspunkt från Högre lärarinneseminariet i Stockholm. En sådan undersökning hade kunnat fastställa det eventuella sambandet mellan lärarinnestudenter som studerade där samt deras engagemang i kvinnopolitiska frågor.

Hamrin-Thorell, "Kerstin Hesselgren", *Svenskt biografiskt lexikon*, u.å., <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Mobil/Artikel/12947>> (hämtad: 2024-11-07).

9. Sammanfattning

Denna undersökning syftar till att studera sambandet mellan yrkesverksamma lärarinnor samt socialt och politiskt engagemang under 1900-talets första decennier. Två av lärarinnorna som arbetade vid Linköpings elementarläroverk för flickor under året 1919 var Eva Hanzén och Jenny Wallerstedt. Både Hanzén och Wallerstedt satt med i stadsfullmäktige och var medlemmar i Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt. Wallerstedt var dessutom engagerad i Fredrika Bremer-förbundet och var med som ombud i fattigvårdsstyrelsen. Vid undersökningen av de olika protokollen går det att se vissa mönster i vilka typer av frågor kvinnorna drev. Wallerstedt engagerade sig delvis i frågor som rörde fattig- och socialbidrag samt frågor rörande ungdomar. Till skillnad från Wallerstedt drev Hanzén frågor om Linköpings skolverksamhet för flickor. Det tydligaste mönstret som undersökningen kunnat påvisa är att både Hanzén och Wallerstedt drev frågor som rörde kvinnor och deras rättigheter i samhället. Båda kvinnorna utbildade sig vid Högre lärarinneseminariet i Stockholm under ungefär samma tidsperiod som flera andra kvinnor som engagerade sig i kvinnopolitiska frågor. Det finns en möjlighet att kvinnorna inspirerade varandra och att idéer spreds på skolan. Deras engagemang i kvinnofrågor tycks ha koppling till deras yrke som lärarinnor genom deras kontakter med andra lärarinnor som var drivande i liknande frågor.

10. Referenslista

10.1 Källmaterial

Helmer Key, "LKPR:s avveckling är nu definitivt klar", *Svenska Dagbladet* 30/03, 1921.

Härje, K. A. "Tekla Åbergs högre läroverk för flickor", *Sydsvenska dagbladet* 09/06, 1910.

Linköpings stadsarkiv. Elsa Brändströms skola. Volym E IV:1, Ansökningshandlingar till lärartjänster 1874–1910.

Linköpings stadsarkiv. Elsa Brändströms skola. Volym E IV:2, Ansökningshandlingar till lärartjänster 1911–1918.

Linköpings stadsarkiv. Elsa Brändströms skola. Volym G II:1, Avlöningsjournaler 1915–1930.

Linköpings stadsarkiv. Linköpings stads Fattigvårdsstyrelsens protokoll, Volym A 1:37, 1918.

Linköpings stadsarkiv. Linköpings stads Fattigvårdsstyrelsens protokoll, Volym A 1:38, 1919.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1916-05-30. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1919-03-26. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1919-04-08. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1919-06-12. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1919-09-30. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1919-10-28. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1919-11-25. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1919-12-29. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1920-05-25. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll, 1920-11-30. Stadsfullmäktige.

Linköpings stadsarkiv. Stadsfullmäktigeprotokoll (1920). Del 02. Stadsfullmäktige.

Löwegren, Gunnar, "Föreningen för kvinnans politiska rösträtt", *Arbetet* 07/02, 1910.

P.E, "Kvinnornas ställning till partipolitiken", *Dagens Nyheter*, 12/01, 1910.

Riksarkivet (RA). De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv. Centralstyrelsens protokoll, 1902-1915. Vol. A:1.

Riksarkivet (RA). De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv. Centralstyrelsens verkställande utskotts protokoll, 1904-1908. Vol. A:2.

Riksarkivet (RA). De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv. Centralstyrelsens verkställande utskotts protokoll, 1909-1914. Vol. A:3.

Riksarkivet (RA). De kvinnliga rösträttsrörelsernas arkiv. Protokollsutdrag, centralstyrelsens medlemmar år 1908-1913, minneslistor, program 1905-1921 med mera, 1905-1921. Vol. B:11.

Riksarkivet (RA) Marieberg. Handlingar rörande kretsarnas bildande, stadgar m.m, 1904-1966, Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), Vol. F1d:1.

Riksarkivet (RA) Marieberg. Kretsnämndens och kretsmötets protokoll 1906-1943, Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), Vol. A4:1.

Riksarkivet (RA) Marieberg. Verksamhetsberättelser 1885-1918, Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), Vol. B1:1.

Riksarkivet (RA) Marieberg. Årsmötesprotokoll 1910-1938, Fredrika-Bremer-Förbundet (huvudarkivet), Vol. A1:1.

Sohlman, Harald, "Hela världens rösträttskvinnor på kongress i Stockholm", *Aftonbladet* 11/06, 1911.

Svartengren, Yngve, "Linköpings första kvinnliga stadsfullmäktige", *Östgötaposten* 01/06, 1916.

Wägner, Elin, "Kvinnoparlamentet i Jönköping", *Idun* 23/01, 1910.

10.3 Digitala källor

Elvör, Gunilla, "Linköpings elementarläroverk för flickor", *Digitalt museum*, 2024, <<https://digitaltmuseum.se/0211814293079/linkopings-elementarlaroverk-for-flickor>> (hämtad: 2024-09-21).

Fredrika Bremer-förbundet, "Vår historia", *Fredrika Bremer-förbundet*, u.å., <<https://fredrikabremer.se/om-oss/var-historia/>> (hämtad: 2024-11-08).

Hamrin-Thorell, Ruth, "Kerstin Hesselgren", *Svenskt biografiskt lexikon*, u.å., <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Mobil/Artikel/12947>> (hämtad: 2024-11-07).

Levin, Hjärdis, "Gulli C Petrini", *Svenskt biografiskt lexikon*, u.å., <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/Artikel/7193>> (hämtad: 2024-10-30).

Linköpings stadsarkiv, "Var bodde de?", 2021, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/linkopingskarta-1914/>> (hämtad: 2024-11-08).

Linköpings stadsarkiv, “Vilka var de?”, 2022, <<https://www.linkoping.se/uppleva-och-gora/Arkiv/stadsarkiv/linkopings-historia/demokratiaret-1921/forsta-kvinnorna-inom-linkopingspolitiken/vilka-var-de-test/>> (hämtad: 2024-09-20).

Nationalencyklopedin, “Fredrika Bremer-förbundet”, *Nationalencyklopedin*, u.å., <<https://www-ne-se.e.bibl.liu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/fredrika-bremer-f%C3%B6rbundet>> (hämtad: 2024-11-08).

Nationalencyklopedin, “Signe Bergman”, *Nationalencyklopedin*, u.å., <<https://www-ne-se.e.bibl.liu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/signe-bergman>> (hämtad: 2024-10-30).

Nationalencyklopedin, “stadsfullmäktige”, u.å., <<https://www-ne-se.e.bibl.liu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/stadsfullm%C3%A4ktige>> (hämtad: 2024-11-08).

Riksarkivet, “Kvinnans rösträtt”, u.å., <<https://riksarkivet.se/kvinnans-rostratt>> (hämtad: 2024-11-01).

Riksarkivet, “Om kvinnlig rösträtt i Sverige”, u.å., <<https://riksarkivet.se/om-kvinnlig-rostratt-i-sverige>> (hämtad: 2024-11-01).

Rönnbäck, Josefin, “Rösträttskampen: ett triangeldrama mellan kvinnor, män och staten”, *Göteborgs Universitetsbibliotek*, 2022, <<https://www2.ub.gu.se/kvinn/portaler/rostratt/historik/>> (hämtad: 2024-11-01).

Toijer-Nilsson, Ying, “Selma O L Lagerlöf”, *Svenskt biografiskt lexikon*, u.å., <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/mobil/Artikel/7193#/sbl/Mobil/Artikel/10922>> (hämtad: 2024-10-31).

Östergötlands museum, “Linköpings arbetsstuga”, *Digitalt museum*, 2024, <<https://digitaltmuseum.se/0210111678968/linkopings-arbetsstuga>> (hämtad: 2024-11-12).

10.2 Litteratur

Florin, Christina, *Kampen om katedern: feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860–1906*, akademisk avhandling, Umeå universitet (Umeå 1987).

Hedenborg, Susanna & Kvarnström, Lars, *Det svenska samhället 1720–2018: Böndernas och arbetarnas tid* (Lund 2019).

Holmberg, Linn, “Att kontextualisera som student” i Staffan Bergwik, Linn Holmberg och Karin Drake (red.), *Konsten att kontextualisera: Om historiska förståelse och meningsskapande* (Stockholm 2022), s. 21-42.

Persson, Sofia, “Läraryrkets uppkomst och förändring: En sociologisk studie av lärares villkor, organisering och yrkesprojekt inom den grundläggande utbildningen i Sverige ca. 1800–2000”, doktorsavhandling, Göteborgs universitet (Göteborg 2008).

Rauhut, Daniel, “Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918–1997”, doktorsavhandling, Lunds universitet (Lund 2002).

Persson, Mikaela, “Nitiska och trogna i sin tjänst”, kandidatuppsats, Högskolan Kristianstad (Kristianstad 2012).

Rosenberg, Moa, “Småskolelärarinnor: Kvinnobild och kvinnoideal vid Värmlands läns landstings småskoleseminarium åren 1873–1933”, C-uppsats, Karlstads universitet (Karlstad 2020).

Richardson, Gunnar, *Svensk utbildningshistoria: Skola och samhälle förr och nu*, (Lund 2010).

Rönnbäck, Josefin, “Politikens genusgränser: Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap 1902–1921”, avhandling, Stockholms universitet (Stockholm 2004).

Sandström, Inga-Lisa, *Linköpings flickskola: Några glimtar ur en skolas öden*, (Linköping 1961).

Sjöberg, Maria, "Textanalys", i Martin Gustavsson och Yvonne Sandström (red.), *Metod: Guide för historiska studier*, (Lund 2018) s. 69-95.